

Қылмыстық істер бойынша дәлелдемелерді бағалаудың кейбір мәселелері туралы

Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2006 жылғы 20 сәуірдегі N 4 Нормативтік қаулысы.

Ескерту. Бүкіл мәтін бойынша:

"іс жүргізу кодексінің", "іс жүргізу міндеттерін", "іс жүргізу заңын", "іс жүргізуге қатысушыларға", "іс жүргізу заңының", "іс жүргізу әрекеті", "іс жүргізу әрекеттерінің", "іс жүргізуге қатысушылармен", "іс жүргізу іс-әрекеттерін", "іс жүргізу заңы", "іс жүргізу іс-әрекеттерін" деген сөздер тиісінше "процестік кодексінің", "процестік міндеттерін", "процестік заңды", "процеске қатысушыларға", "процестік заңының", "процестік әрекеті", "процестік әрекеттердің", "процеске қатысушылармен", "процестік әрекеттерді", "процестік заңы", "процестік әрекеттерді" деген сөздермен ауыстырылды;

"ҚІЖК-нің" деген сөз "ҚПК-нің" деген сөзбен ауыстырылды;

"сезіктінің", "сезікті" деген сөздер тиісінше "күдіктінің", "күдікті" деген сөздермен ауыстырылды - ҚР Жоғарғы Сотының 31.03.2017 № 3 (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі) нормативтік қаулысымен.

Қылмыстық істер бойынша дәлелдемелерді бағалау бойынша қылмыстық процестік заңды біркелкі қолдану мақсатында Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының жалпы отырысы **қаулы етеді:**

1. Қылмыстық істер бойынша дәлелдемелерді бағалау кезінде қылмыстық процесті жүргізетін орган Қазақстан Республикасының Конституциясымен және Қазақстан Республикасы Қылмыстық процестік кодексінің (бұдан әрі - ҚПК) нормаларымен белгіленген принциптерді қатаң сақтауға міндетті.

Қылмыстық процесс принциптерін бұзу, олардың сипаты мен мәніне қарай, ҚПК-нің 9-бабында көрсетілген салдарға әкеп соқтырады.

Мұндай жағдайларда сот үкімде (қаулыда) бұзылған принциптің сипаты мен мәнін ашып көрсетуі тиіс.

Ескерту. 1-тармаққа өзгеріс енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 31.03.2017 № 3 нормативтік қаулысымен (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі).

2. ҚПК-нің 111-бабының бірінші бөлігіне сәйкес, қылмыстық процесті жүргізуші орган іс жүргізу заңымен белгіленген тәртіппен алынған қылмыстық әрекеттің болғандығын немесе болмағандығын, күдіктінің, айыпталушының немесе сотталушының бұл әрекетті жасағандығын немесе жасамағандығын, олардың

кінәлілігін не кінәлі емес екендігін, сондай-ақ істі дұрыс шешу үшін маңызы бар өзге де мән-жайларды анықтау барысында негізделген заңды түрде алынған іс жүзіндегі деректер қылмыстық іс бойынша дәлелдемелер болып табылады.

Қылмыстық істің дұрыс шешілуі күдіктінің, айыпталушының, сотталушының, жәбірленушінің, куәнің, қорғауға құқығы бар куәнің айғақтарымен, сарапшының қорытындысымен, заттай дәлелдемелермен, іс жүргізу әрекеттерінің хаттамаларымен және өзге де құжаттармен анықталған іс жүзіндегі деректерге ғана негізделуі тиіс.

Олар жедел-іздіксіз қызметі, арызды тіркегенге, Сотқа дейінгі тергеп-тексерулердің бірыңғай тізілімінде қылмыстық құқық бұзушылық туралы хабарланғанға дейін материалдарды тексеру, іс бойынша сотқа дейінгі іс жүргізу мен басты сот талқылауы барысында алынуы мүмкін.

Заңмен қарастырылмаған көздерден алынған іс жүзіндегі деректер дәлелдемелер ретінде танылуға тиіс емес.

Ескерту. 2-тармаққа өзгеріс енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 31.03.2017 № 3 нормативтік қаулысымен (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі).

3. Судья дәлелдемелерді, олардың жиынтығына негізделген өзінің ішкі наным бойынша заң мен ар-ожданын басшылыққа ала отырып бағалайды.

Ішкі наным бойынша дәлелдемелерді бағалау дәлелдемелердің нанымдылығы, мәліметтердің ақиқаттығы немесе жалғандығы, олардың жиынтығында түпкілікті, дұрыс тұжырым жасау мен шешімді негіздеу үшін жеткіліктілігі туралы мәселелерді судьяның тікелей өзі ғана шешетінін білдіреді.

Судья дәлелдемелерді заңды басшылыққа ала отырып, яғни дәлелдемелерді жинау және бекіту тәртібін белгілейтін құқық нормаларының сақталуын, олардың іске қатысын және жарамдылығын бағалайды.

4. Қылмыстық істі қараған кезде сот ҚПК-нің 125-бабына сәйкес, әрбір дәлелдемені қатыстылығы, жарамдылығы, нанымдылығы, ал барлық жиналған дәлелдемелер жиынтығын қылмыстық істі шешу үшін жеткіліктілігі тұрғысынан бағалауға тиіс.

Қылмыстық процесті жүргізетін орган қылмыстық іс материалдарына, оны шешу үшін маңызы жоқ іс жүзіндегі деректерді қосуға құқылы емес.

Іс үшін маңызы бар мән-жайларды растайтын, теріске шығаратын немесе күмән туғызатын іс жүзіндегі деректерді дәлелдемелердің қатыстылығы ретінде сот тануы тиіс.

Қазақстан Республикасы Конституциясымен кепілдік берілген адам мен азамат құқықтары бұзылған және ҚПК-нің 112-бабында көрсетілген мән-жайлар анықталған кезде дәлелдеме жарамсыз деп танылады.

Іс бойынша дәлелдемелердің жарамсыздығы туралы мәселені шеше отырып сот әрбір жағдайда жол берілген заң бұзушылықты нақты анықтауы тиіс. Бұл ретте сот жарамды дәлелдемелерді іс материалдарынан негізсіз алып тастау, сондай-ақ сот

отырысында дәлелдемелер ретінде жол берілмейтін нақты деректерді зерттеу жағдайларына жол бермеуге тиіс.

Дәлелдемелердің нанымдылығы іс бойынша барлық мән-жайларды ескере отырып тексеру, бір дәлелдемелерді басқалармен салыстыру жолымен анықталады.

Егер жиналған дәлелдемелер ҚПК-нің 113-бабында көрсетілген қылмыстық іс бойынша дәлелдеуге жататын мән-жайларды анықтаса, онда олар істі дұрыс шешу үшін жеткілікті деп есептеледі.

Ескерту. 4-тармаққа өзгерістер енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 2010.06.25 N 11 (қолданысқа енгізілу тәртібін 2-т. қараңыз); 31.03.2017 № 3 (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі) нормативтік қаулыларымен.

5. Сот дәлелдемелерді өз бастамашылығымен немесе тараптардың өтінімі бойынша жарамсыз деп тануға құқылы.

Процеске қатысушының дәлелдемені жарамсыз деп тану және оны алып тастау туралы өтінімі дәлелді болуы тиіс және сот талқылауының кез келген сатысында жазбаша немесе ауызша нысанда мәлімделуі мүмкін.

Жазбаша нысанда мәлімделген өтінім іске қоса тіркеледі, ал ауызша өтінім сот талқылауының хаттамасына енгізіледі.

Істі алдын ала тыңдау немесе сот тергеуі сатысында мәлімделген өтінім бойынша дәлелдемені жарамсыз деп тану туралы соттың шешімі даулы дәлелдемелерді зерттегеннен және бағалағаннан кейін соттың үкімінде немесе қаулысында дәлелденуі тиіс.

Егер өтінім сот тергеуі барысында мәлімделсе және даулы дәлелдемені қосымша тексеруге қажеттілік болмаса, онда сот кеңесу бөлмесінде осы мәселе бойынша қаулы шығаруға құқылы.

6. Егер дәлелдемені, ол заң талабы бұзыла отырып алынған деген дәлелмен жарамсыз деп алып тастау туралы өтінімді сотталушы, оның заңды өкілі, қорғаушы мәлімдесе, онда бұл дәлелдер мемлекеттік айыптаушымен теріске шығарылады.

Егер көрсетілген негіздер бойынша өтінімді мемлекеттік айыптаушы, жеке айыптаушы, жәбірленуші, азаматтық талапкер және жауапкер (сотталушыдан, оның заңды өкілінен және қорғаушыдан басқа) және олардың өкілдері мәлімдесе, онда оларды мәлімдеген процеске қатысушы өз уәждерін дәлелдеуі тиіс.

7. Сот істі қараған кезде тараптардың бәсекелестігі мен тең құқықтылығы принципін сақтауы қажет. ҚПК-нің 23-бабына сәйкес, сот қылмыстық ізге түсу органы болып табылмайды, айыптау немесе қорғау жағында болмайды, тараптардың өздерінің процестік міндеттерін орындауына және өздеріне берілген құқықтарын жүзеге асыруына қажетті жағдай жасайды. Соттың дәлелдемелерді жарамсыз не іске қатысы жоқ деп заңсыз тануы нәтижесінде тараптарды сот отырысында материалдарды ұсыну

және оларды зерттеу мүмкіндігінен айыру, ҚПК-нің 436-бабының екінші бөлігіне сәйкес үкімнің күшін жоюға әкеп соғатын, қылмыстық процестік заңды елеулі бұзу болып табылады.

Сотталушыға тағылған айыпты растайтын дәлелдемелерді ұсыну міндеті айыптаушыға жүктеледі.

Қорғаушы сотталушыны тиісінше қорғауды жүзеге асыру үшін заңмен көзделген барлық құралдар мен әдістерді пайдалануы тиіс.

Сот айыптаудың шегін кеңейте алмайды және тараптардың өтінімінсіз сотталушының жағдайын нашарлата алмайды.

Ескерту. 7-тармаққа өзгерістер енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 2010.06.25 N 11 (қолданысқа енгізілу тәртібін 2-т. қараңыз); 31.03.2017 № 3 (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі) нормативтік қаулыларымен.

8. Сот тараптар ұсынған дәлелдемелерді жан-жақты, толық және объективті зерттеуге және оларды заңға сәйкес бағалауға міндетті. Істі дұрыс шешу үшін сот қылмыстық құқық бұзушылықты дұрыс саралау және жазаны дұрыс тағайындау үшін қажетті, соның ішінде, сотталушының жеке басын сипаттайтын мәліметтерді ұсыну бойынша (ұрланғанның құны туралы анықтамалар, үкімнің көшірмесі, соттылығы туралы, отбасы құрамы туралы анықтамалар және т.б.) айыптаушы тарапқа міндеттер жүктеуге құқылы.

Іс бойынша қажетті мәліметтерді ұсыну міндеттерін процеске қатысушыларға жүктеу орындалу мерзімі көрсетіліп сот қаулысымен ресімделеді.

Егер тараптар қажетті құжаттарды өздерінің ұсынуына мүмкіндіктері болмауына байланысты сотқа оларды алуға көмектесу жөнінде өтінішхат мәлімдесе, онда сот өтінішхатты қанағаттандыруға немесе қанағаттандырудан бас тартуға құқылы. Мәлімделген өтінішхат бойынша соттың шешіміне жеке шағым келтірілмейді. Өтінішхатты қанағаттандырудан бас тартумен келіспеу туралы апелляциялық шағымда немесе прокурордың апелляциялық сатыдағы сотқа берген өтінішхатында көрсетілуі мүмкін.

Сот іс бойынша дәлелдемелерді тараптар тағылған айып көлемінде оған ұсынған шектерде ғана тексереді.

Осы ретте, сот сотталушының кінәлі немесе кінәсіздігі, сотқа дейінгі тергеп-тексерудің олқылықтарын жою жөнінде қосымша дәлелдемелерді жинауға тиіс емес.

Ескерту. 8-тармаққа өзгеріс енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 31.03.2017 № 3 (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі); 22.12.2022 № 10 (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі) нормативтік қаулыларымен.

9. Жеке айыптау бойынша қылмыстық іс қозғалған кезде, қылмыстың жасалғаны туралы арыз берген жәбірленуші немесе өзге тұлға қылмыстың мән-жайы, күдікті

адамның қылмысты жасаудағы кінәсі, сотта қандай дәлелдемелермен расталуы мүмкін екендігін көрсетуі тиіс.

Істің сот талқылауында көрсетілген дәлелдемелерді жеке айыптаушы ұсынады, осы дәлелдемелер – қылмыстық процестік заңының талаптарына сәйкес соттың бағалауына жатады.

Жекеше айыптау істері бойынша жәбірленуші (жекеше айыптаушы) не айыпталушы аудио- және (немесе) бейнежазба жүргізу арқылы алған нақты деректер қатыстылығы, жол берілетіндігі және анықтығы тұрғысынан сот оларды бағалағаннан кейін іс бойынша дәлелдемелер деп танылуы мүмкін.

Ескерту. 9-тармаққа өзгерістер енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 22.12.2022 № 10 (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі) нормативтік қаулысымен.

10. Соттар іс бойынша ұсынылған дәлелдемелерді бағалаған кезде, оларды жинау және зерттеу кезінде күдіктінің және айыпталушының қорғану құқығын қамтамасыз ететін заң талаптарының сақталуын мұқият тексеруі тиіс.

ҚПК-нің 94-бабының негізінде іс бойынша іс жүргізуден шеттетілуге жататын қорғаушының қатысуымен процестік әрекеті барысында алынған іс жүзіндегі деректер ҚПК-нің 9-бабына сәйкес дәлелдемелер ретінде жарамсыз деп тануға жатады.

Егер сотқа дейінгі іс жүргізу барысында адвокат шақыру және өзіне қарсы айғақ бермеу құқығымен таныспаған күдіктінің айғақтары адвокат болмаған кезде берілсе, онда бұл айғақтарға дәлелдемелер ретінде жол берілмейді деп танылады.

Ескерту. 10-тармаққа өзгерістер енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 31.03.2017 № 3 (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі); 22.12.2022 № 10 (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі) нормативтік қаулыларымен.

11. ҚПК-нің 35-бабы алтыншы бөлігінің тәртібімен прокурор қылмыстық істі соттан қысқарту үшін қайтарып алып, бірақ қысқартпай және оны одан әрі тергеу үшін жібергеннен кейін алынған дәлелдемелер жарамсыз деп немесе іс бойынша жүргізілген өндірістің осы бөлігінің күші жоқ деп танылуы тиіс.

Ескерту. 11-тармаққа өзгеріс енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 31.03.2017 № 3 нормативтік қаулысымен (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі).

12. Істі ҚПК-нің 382-бабында көзделген қысқартылған тәртіпте қарау жағдайларын қоспағанда, егер соттың үкімі сотталушы мен жәбірленушінің талданбаған, ақиқаты салыстырылмаған және басқа дәлелдемелермен: куәлардың айғақтарымен, процестік әрекеттердің хаттамаларымен, сарапшылардың қорытындыларымен, заттай дәлелдемелермен және өзге де құжаттармен расталмаған айғақтарының негізінде ғана шығарылса, оны заңды деп тануға болмайды.

Ескерту. 12-тармаққа өзгеріс енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 31.03.2017 № 3 нормативтік қаулысымен (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі).

13. Куәнің айғақтарын бағалау оларды істің мән-жайын нанымды бейнелейтін фактілер туралы айқын мәліметтерді анықтау мақсатында талдауды білдіреді.

Сот әр түрлі куәлардың іс жүзіндегі бір мән-жайлар жөнінде қарама-қайшы айғақтарын бағалай отырып, басқа дәлелдемелердің, айғақтардың өзіндегі қарама-қайшылықтарды талдаудың көмегімен, бірі қабылданып, келесілері шындыққа сәйкес келмеуі салдарынан теріске шығарылған дәлелдемелердің уәждерін сот актісінде көрсетіп, оларды шешуі тиіс.

Сотта куә ҚПК-нің 78-бабы үшінші бөлігінің негізінде айғақтар беруден бас тартқан кезде, оның сотқа дейінгі тергеп-тексеру барысында берген көрсетулері жариялана алмайды және дәлелдемелер ретінде таныла алмайды.

Ескерту. 13-тармаққа өзгеріс енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 31.03.2017 № 3 нормативтік қаулысымен (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі).

14. Жәбірленушінің немесе куәнің айғақтарын жариялауға, сондай-ақ олардан жауап алудың бейнежазбалары мен киноға түсірулерін, сотқа дейінгі тергеп-тексеру жүргізу немесе сот талқылауы кезінде олардың бұрын берген мәліметтерін жариялауға олардың және сотта берген айғақтарының арасында елеулі қайшылықтар болған жағдайларда, сондай-ақ сотқа келуге мүмкіндік бермейтін себептер бойынша осы тұлғалар сот отырысында болмаған кезде (егер бұрын айғақтар қарама-қайшы болмаса, дәлелдемелермен жоққа шығарылмаса және т.б.) тергеу судьясы айғақтарды сақтауға қойған кезде тараптардың өтінімі немесе соттың бастамасы бойынша жол беріледі.

Сот отырысына келуге мүмкіндік бермейтін мән-жайлар ретінде, өлімнен басқа, ауыр сырқаттану, ұзақ мерзімді іссапар, тұрған жерінен кетіп қалу мен тұлғаның жүрген жерін анықтаудың мүмкін еместігі және т.б. жағдайлар танылады. Бұл мән-жайлар нанымды түрде расталуы тиіс.

Тұлғаның сот отырысына келу мүмкіндігін іс жүзінде жоққа шығаратын мән-жайларды тану туралы шешімді, сот әр жағдайда процеске қатысушылармен бұл мәселені талқылағаннан кейін қабылдауы тиіс.

Егер сот және тараптар қабылдаған шаралардан кейін, айғақтары сот талқылауында тікелей зерттелуі қажет жәбірленушінің немесе куәнің жүрген жерін анықтауы мүмкін болмаса (анықтау және алдын ала тергеу барысында қайшылықтар болса не істің нақтылы мән-жайына сәйкес келмейтін басқа дәлелдемелермен теріске шығарылса және т.б.), онда осы тұлғалардың сотқа дейін іс бойынша іс жүргізуде берген айғақтарын сот дәлелдемелер ретінде тани алмайды.

Ескерту. 14-тармаққа өзгеріс енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 31.03.2017 № 3 нормативтік қаулысымен (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі).

15. Егер айғақтар болжамға, жорамалға, қауесетке негізделсе және куә аталған фактілер туралы өзінің қандай дерек көзден хабардар болғанын көрсете алмаса; осы іс бойынша процестік іс-әрекеттерді жүзеге асыруға өкілеттігі жоқ адамның жауап алуы кезінде, сондай-ақ заңмен белгіленбеген орын мен уақытта (көшеде, кафеде, бөтен пәтерде, негізсіз басқа елді мекенге алып шығу арқылы, түнгі уақытта, үздіксіз төрт сағаттан астам және т.б.), кейінге қалдыруды күтпейтін жағдайлардан басқа, жәбірленушінің, куәнің айғақтары жарамды дәлелдемелер деп таныла алмайды.

Кейінге қалдыруды күтпейтін жағдайлар деп жауап алуды кешіктіру кезінде қылмыс іздерінің жойылуына, қылмысты жасаған адамдардың жасырынуына, қылмыспен келтірілген залалдың орнын толтыру мүмкіндігінің жоғалуына әкеп соғуы мүмкін жағдайлардың аяқасты туындауын түсінген жөн.

16. Сарапшының қорытындысы ретінде дәлелдемелерді бағалаудың мәселелері Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының "Қылмыстық істер бойынша сот сараптамасы туралы" 2004 жылғы 26 қарашадағы N 16 нормативтік қаулысында түсіндірілген.

Өкілеттігі жоқ адамның тағайындауымен немесе қаулысыз, сондай-ақ өзге де заң талаптарының бұзылуымен жүргізілген (сараптама түрлерінің жүргізілу кезектілігі сақталмай) сараптаманың нәтижесінде алынған сарапшының қорытындысы жарамды дәлелдеме деп таныла алмайды.

Сарапшының қорытындысын бағалау және оның тұжырымдарының басқа дәлелдемелермен айырмашылығын анықтау кезінде сот бұл қарама-қайшылықты шешуі тиіс.

Сараптама жүргізу кезінде берілген және сарапшының қорытындысында көрсетілген, қылмыс жасағаны үшін кінәсін мойындаған айыпталушының түсіндірмесі дәлелдеме ретінде танылмауы тиіс.

Сараптама тағайындаған органнан мөрленуі буылып-түйілуі, пломбалары, мөрлері бұзылып келген сараптамалық зерттеу объектісінің негізінде алынған сарапшының қорытындысы, сарапшының тұжырымдарының нанымдылығына әсер ететін бұзушылықтың мәні мен сипатына қарай, жарамсыз дәлелдеме деп танылуы мүмкін.

Егер істе сол бір мәселелер бойынша әртүрлі тұжырымдары бар сарапшылардың бірнеше қорытындысы болса, сот олардың әрқайсысын іс бойынша басқа дәлелдемелермен жиынтығында бағалағаны жөн. Мұндай жағдайларда қажет болған кезде жаңа (қосымша немесе қайталама) сараптама тағайындалуы мүмкін. Сот актісінде сот істі шешу кезінде сол немесе басқа сараптамалық қорытындыны назарға алатыны жөнінде негіздерді келтіруі міндетті.

Ескерту. 16-тармаққа өзгеріс енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 22.12.2022 № 10 (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі) нормативтік қаулысымен.

16-1. Қылмыстық істі дұрыс шешу үшін маңызы бар нақты деректер істің басқа материалдарымен қатар маманның қорытындысымен де анықталады.

ҚПК-нің 80-бабына сәйкес маман ретінде іске мүдделі емес арнайы білімі бар адам тартылуы мүмкін.

Маман ретінде тартылған, зерттелетін мәселелерде тиісті құзыреті жоқ адамның қорытындысы жол берілмейтін дәлелдеме болып табылады.

Ескерту. 16-1-тармақпен толықтырылды - ҚР Жоғарғы Сотының 22.12.2022 № 10 (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі) нормативтік қаулысымен.

16-2. Қылмыстық істер бойынша сарапшының не маманның қорытынды беруі үшін қатысуы іс бойынша тиісті зерттеулер жүргізуге сарапшының, маманның құзыреттілігі туралы деректер көрсетілген қылмыстық процесті жүргізетін органның қаулысының негізінде жүргізіледі.

Қылмыстық процеске қатысушылар сараптаманы не маманды тарту туралы қаулымен танысқан кезде ҚПК-нің 92-бабы бірінші бөлігінің 2) тармағының және 93-бабы бірінші бөлігінің 4) тармағының негізінде сарапшыға, маманға олардың құзыретті еместігі негіздері бойынша қарсылық білдіруді мәлімдеуге құқылы. Мәлімделген қарсылық білдіруді қарау нәтижелері бойынша қылмыстық процесті жүргізетін орган оны қанағаттандыру не қабылдамау туралы қаулы шығарады. Мәлімделген қарсылықты қабылдамау уәжді болуы тиіс.

Егер қылмыстық процесті жүргізетін органның қаулысында сарапшы туралы мәліметтер көрсетілмесе, онда сот сараптамасы органының басшысы сарапшыны таңдағаннан кейін сараптаманы тағайындаған адам процеске қатысушыларды онымен таныстыруға және процеске қатысушыларға таңдалған сарапшыға қарсылық білдіру құқығын түсіндіруге міндетті.

Ескерту. 16-2-тармақпен толықтырылды - ҚР Жоғарғы Сотының 22.12.2022 № 10 (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі) нормативтік қаулысымен.

17. ҚПК-нің 221-бабының төртінші бөлігінде көзделген жағдайларды қоспағанда, қаралып отырған іске қатысты және қылмыстық процесті жүргізетін органның қаулысымен (қылмыстық теріс қылық туралы хаттамамен) сондай деп танылған, іске тіркелген және үкімнің немесе істі қысқарту туралы қаулы заңды күшіне енгенге дейін істе болған заттай дәлелдемелер бағалануға жатады.

Қылмыстық процестік заңы (хаттама жасалмай, куәгердің қатысуынсыз және т.б.) бұзыла отырып алынған және іске қосылған заттай дәлелдемелер жарамсыз дәлелдемелер деп танылуы тиіс.

Заттай дәлелдемелерді зерттеген және бағалаған кезде соттар оларды тек көрумен немесе сот отырысында жариялаумен шектелмеуі тиіс. Сотталушылардан, жәбірленушілерден, іске қатысушы басқа адамдардан жауап алып, зерттелетін дәлелдемелердің мәнін ашу, оның барлық қасиеттерінің ондағы мәліметтермен сәйкестігін және дәлелдеудегі олардың маңызын талдау мақсатында өзге де процестік іс-әрекеттерді жүргізу қажет.

Ескерту. 17-тармаққа өзгерістер енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 31.03.2017 № 3 (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі); 22.12.2022 № 10 (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі) нормативтік қаулыларымен.

18. Соттар тергеу әрекеттерінің хаттамаларын бағалау кезінде, ҚПК-нің 119, 179, 190, 219, 253-баптарында көзделген жағдайларды қоспағанда, хаттамалар арызды тіркегеннен, Сотқа дейінгі тергеп-тексерулердің бірыңғай тізілімінде қылмыстық құқық бұзушылық туралы хабарланғаннан кейін және заңда белгіленген анықтау, алдын ала тергеу немесе сотқа дейінгі жеделдетілген тергеп-тексеру мерзімінде жасалатынын назарда ұстауы қажет.

Қылмыстық құқық бұзушылық туралы арызды, хабарламаны Сотқа дейінгі тергеп-тексерулердің бірыңғай тізілімінде тіркегенге дейін алынған нақты деректер жарамды дәлелдемелер ретінде таныла алмайды.

Сотқа дейінгі тергеп-тексеру мерзімі өткеннен кейін іс бойынша сотқа дейінгі тергеп-тексеру мерзімдері үзілген (іздістіру іс-шараларының материалдарын және жасырын тергеу әрекеттерін (бұдан әрі – ЖТӘ), сондай-ақ осы мерзімдерді үзуге негіздер болып табылған халықаралық құқықтық көмекті алуға байланысты процестік әрекеттердің нәтижелерін және сот сараптамаларын қоспағанда), айыпталушының іс материалдарымен танысқан, іс айыптау актісімен прокурорда болған кезеңде алынған нақты деректер жол берілмейтін дәлелдемелер деп танылады.

Ескерту. 18-тармаққа өзгерістер енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 2010.06.25 N 11 (қолданысқа енгізілу тәртібін 2-т. қараңыз); 31.03.2017 № 3 (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі); 22.12.2022 № 10 (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі) нормативтік қаулыларымен.

19. Тергеу іс-әрекетінің хаттамасын дәлелдеме ретінде бағалаған кезде, оның ҚПК-нің 123бабының талаптарына сәйкестігін тексеру қажет.

Егер тергеу іс-әрекетінің хаттамасын жасаған кезде іс жүргізу заңдарын елеулі бұзушылықтарға (хаттамада тергеушінің, куәгердің қолы қойылмаған болса және т.б.) жол берілсе, онда ол жарамсыз дәлелдеме деп танылуы тиіс.

Егер тергеу іс-әрекетінің хаттамасында осы іс-әрекеттердің айқындығы мен заңдылығына күмән туғызбайтын елеусіз техникалық қателер (қате жазулар, түзетулер және т.б.) жіберілсе, онда олар хаттаманы жарамсыз дәлелдеме ретінде тану үшін негіз болып табылмайды.

Ескерту. 19-тармаққа өзгеріс енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 31.03.2017 № 3 нормативтік қаулысымен (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі).

20. Іске мүдделі адамдардың (құқық қорғау органдарының қызметкерлері, олардың тағылымдамадан өтушілері, құқық қорғау органдарында практикадан өтетін студенттер, қылмыстық ізге түсу органдарына тәуелді адамдар: жазасын өтеуден шартты түрде мерзімінен бұрын босатылғандар, әкімшілік қадағалауда жүргендер және басқалар) тергеу іс-әрекетін жүргізу кезінде куәгер ретінде қатысуы, осы тергеу іс-әрекетінің хаттамаларын жарамсыз дәлелдемелер ретінде тану үшін негіз болады.

Ескерту. 20-тармаққа өзгеріс енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 22.12.2022 № 10 (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі) нормативтік қаулысымен.

21. Жазбаша нысанда белгіленген (актілер, анықтамалар және т.б.) немесе өзге тәсілмен алынған (компьютерлік хабар, фото-кино түсірулер, дыбыс-бейнежазбалар) іс үшін маңызы бар мәліметтен тұратын құжаттар іс бойынша дәлелдемелер деп танылуы мүмкін.

Процеске қатысушы немесе өзге де адам ҚПК-нің 122-бабының төртінші бөлігіне сәйкес құжат ретінде қылмыстық іске қоса тіркеу үшін ұсынған аудиожазбаны не бейнежазбаны сотқа дейінгі тергеп-тексеруді жүзеге асыратын тұлға ҚПК-нің 125-бабының қағидалары бойынша қылмыстық іс бойынша дәлелдеме ретінде оның анықтығы, қатыстылығы және жол берілетіндігі тұрғысынан зерттеуі және бағалауы тиіс. Аудиожазба не бейнежазба дәлелдеме деп танылған жағдайда қылмыстық іске қоса тіркеледі, ол туралы хаттама (қаулы) толтырылады.

Қылмыстық қудалау органының қызметкері заңда белгіленбеген тәртіппен алған материалдар (заңнамада белгіленген талаптарды бұза отырып, өз бетінше жасырын аудио -, бейнежазбаны жүргізу және т.б.) іс материалдарына қоса тігілуі және жол берілетін дәлелдемелер деп танылуы мүмкін емес.

Егер тараптар даулаған жазбаша құжаттың түпнұсқасы ұсынылмаса және оған тиісті сараптама жүргізу мүмкін болмаса, онда ол дәлелдеме деп таныла алмайды.

Ескерту. 21-тармаққа өзгерістер енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 22.12.2022 № 10 (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі) нормативтік қаулысымен.

22. "Жедел-ізвестіру қызметі туралы" Қазақстан Республикасының 1994 жылғы 15 қыркүйектегі № 154-ХІІІ Заңының ережелеріне сәйкес өткізілген жедел-ізвестіру қызметінің барысында және қылмыстық іс жүргізу заңдарымен белгіленген тәртіпте алынған нәтижелер дәлелдемелер ретінде таныла алады.

Жеке өмірге, тұрғын үйге қол сұғылмауы, жазысқан хаттарының, телефон арқылы сөйлескен сөздерінің, почта, телеграф арқылы және басқа жолдармен алысқан хабарларының құпиялылығына азаматтардың конституциялық құқықтарын шектеуге

байланысты жедел-іздігіру іс шараларының нәтижелері, егер олар заңға негізделсе және осы іс шараларды өткізу Қазақстан Республикасы Бас Прокурорының, оның орынбасарларының, Республиканың әскери прокурорының, облыс прокурорларының және оларға теңестірілген прокурорлардың санкциясымен алынса, онда олар іс бойынша дәлелдемелер ретінде пайдаланыла алады.

Өткізілуін өкілеттігі жоқ прокурор санкциялаған жедел-іздігіру шараларының нәтижелері дәлелдемелер ретінде таныла алмайды.

Прокурордың санкциясынсыз жедел-іздігіру іс-шараларының нәтижесінде алынған материалдар, кейінге қалдыруды күтпейтін мән-жайлар болған кезде ғана дәлелдемелер ретінде танылуы мүмкін. Осы іс-шараларды өткізуді жедел-іздігіру қызметін жүзеге асыратын тиісті органның басшыларының бірімен дәлелді қаулымен негіздеуі тиіс, бұл жөнінде прокурорға міндетті хабарлануы және кейін қаулы шыққан сәттен бастап 24 сағат ішінде санкция алынуы тиіс.

Егер прокурордың санкциясынсыз жүргізілген арнайы жедел-іздігіру шаралары кейінге қалдыруды күтпейтін жағдайларда жедел-іздігіру қызметін жүзеге асыратын органның басшыларының бірінің дәлелді қаулысы негізінде, прокурорға хабарланып және кейін қаулы шыққан сәттен бастап 24 сағат ішінде санкция алынған болса, олардың материалдары жарамды дәлелдемелер болып танылуы мүмкін. Прокурордың санкциясын алдын ала алмастан судьяларға қатысты жедел-іздігіру шараларын жүргізу алынған материалдарды жарамсыз дәлелдемелер деп тануға әкеліп соғады.

ҚПК-нің 182, 210, 212 және 216-баптарының талаптары бұзылып ресімделген " түсініктеме", "кінәсін мойындап келу", "куә ретінде жауап алу" немесе өзге де осындай нысандарда адамнан ол қылмыстық құқық бұзушылық жасаған деген күдікке байланысты алынған жауаптар ҚПК-нің 112-бабына сәйкес қылмыстық іс материалдарына тіркелуге және жарамды дәлелдемелер деп тануға жатпайды.

Егер материалдар прокурордан санкцияны іс жүзінде алу мүмкіндігі бола тұра санкциясыз жиналса немесе жедел-іздігіру іс-шараларының заңсыздығы туралы прокурормен шешім қабылданса, онда олар дәлелдемелер ретінде жарамсыз деп танылады.

Ескерту. 22-тармаққа өзгерістер енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 2010.06.25 N 11 (қолданысқа енгізілу тәртібін 2-т. қараңыз); 31.03.2017 № 3 (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі); 22.12.2022 № 10 (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі) нормативтік қаулыларымен.

23. Арызды тіркегенге, Сотқа дейінгі тергеп-тексерулердің бірыңғай тізілімінде қылмыстық құқық бұзушылық туралы хабарланғанға дейін жедел-іздігіру шараларын өткізудің нәтижесінде алынған және ҚПК-нің 120-бабының екінші бөлігіне сәйкес құжаттар болып табылатын материалдар тексерілуі және дәлелдемелер ретінде бағалануы мүмкін.

Қылмыстық процесті жүргізетін орган іс бойынша дәлелдемелерді бағалау кезінде мемлекеттік және өзге де құпияларды құрайтын алынған мәліметтерді қорғау жөнінде шара қабылдауға міндетті.

Егер жедел-іздістіру іс-шараларының материалдарын алудың көзі, тәсілі және шарты белгіленбесе, онда мұндай материалдар дәлелдемелер бола алмайды.

Ескерту. 23-тармаққа өзгерістер енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 31.03.2017 № 3 (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі); 22.12.2022 № 10 (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі) нормативтік қаулыларымен.

23-1. ЖТӘ қылмыстық іс бойынша сотқа дейінгі іс жүргізу шеңберінде ғана жүргізіледі. Сотқа дейінгі іс жүргізу басталғанға дейін ЖТӘ жүргізуге жол берілмейді.

ҚПК-нің 231-бабының 1) тармағында көзделген ЖТӘ-ні жүргізу (адамды немесе орынды жасырын аудио-және (немесе) бейнебақылау) қатаң ҚПК-нің 242-бабына сәйкес жүзеге асырылуға тиіс. ЖТӘ-нің осы түрін жүргізу кезінде қылмыстық әрекетті имитациялайтын мінез-құлыққа не басқа адамды қылмыстық құқық бұзушылық жасауға көндіруге (арандатуға) жол берілмейді. Бұл ретте жасырын енгізу және (немесе) қылмыстық әрекетті имитациялау түріндегі ЖТӘ-ні көздейтін ҚПК-нің 231-бабының 10) тармағы және 251-бабы Қазақстан Республикасының 2019 жылғы 27 желтоқсандағы № 292-VI Заңымен ҚПК-ден алып тасталғанын ескеру қажет.

Ескерту. 23-1-тармақпен толықтырылды - ҚР Жоғарғы Сотының 22.12.2022 № 10 (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі) нормативтік қаулысымен.

24. Соттар дәлелдемелерді жинау және бекіту кезінде тергеудің (анықтаудың) заңсыз әдістерін қолданғаны туралы тараптардың өтініштерін тексеру бойынша барлық шараларды қабылдауы керек.

Іс бойынша сотқа дейінгі іс жүргізу барысында тексеріліп сұратылған материалдар мен осы арыз бойынша сот талқылауында алынған мәліметтер, соттың зерттеуіне және оларды жиынтығында бағалауға жатады.

Сотталғандардың, іске қатысушы басқа адамдардың өтініштерін тексерудің нәтижелері бойынша, сотқа дейінгі тергеп-тексеру барысында олардың құқықтарының бұзылғаны (қорғаушының ұсынылмауы, айғақтар беруге мәжбүрлеу, шатастыру, қинау, дәрігерлік көмек көрсетпеу және т.б.) туралы мәліметтер іс материалдарында болмаған кезде және сот отырысында толық көлемде оларды тексеру мүмкін болмаған жағдайда, бірінші және апелляциялық сатыларының соттары арыздар дәлелдерін тексеру материалдарымен тиісті қорытынды ұсыну туралы прокурордың атына қаулы шығаруға құқылы.

Тергеудің (анықтаудың) заңсыз әдістерін қолданғаны расталған кезде соттар осы ретте алынған дәлелдемелерді жарамсыз деп тануы тиіс.

Заңның бұзылған фактілері туралы мәліметтер кінәлі адамдарға шара қолдану үшін прокурорға соттың жеке қаулысымен хабарланады.

Ескерту. 24-тармаққа өзгерістер енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 31.03.2017 № 3 (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі); 22.12.2022 № 10 (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі) нормативтік қаулыларымен.

25. Бұрын сотталған қылмысқа өзге қатысушы жөніндегі үкімде адамның тегінің көрсетілгеніне қарамастан, ол адамға қатысты бөлектенген іс бойынша оның қылмыстық құқық бұзушылық жасауға кінәлі немесе кінәлі емес екенін растайтын дәлелдемелер жеке зерттелуі және бағалануы тиіс.

Алдыңғы үкіммен сотталған адамдар куәлар болып табылмайды, сондықтан бөлініп шығарылған іс бойынша сот отырысында олардан жауап алу кезінде, олар қасақана жалған айғақ бергені немесе айғақ беруден бас тартқаны үшін қылмыстық жауапкершілік жөнінде ескертілуге тиіс емес.

Ескерту. 25-тармаққа өзгеріс енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 31.03.2017 № 3 нормативтік қаулысымен (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі).

26. Үкім соттың тұжырымы негізделген дәлелдемелер, сондай-ақ басқа дәлелдемелерді жоққа шығаратын уәждер жиынтығынан тұруы тиіс.

Егер сотталушыны қорғайтын барлық дәлелдер тексерілмесе және бағаланбаса, оның кінәлілігі жөнінде барлық күмәндар жойылмаса, ҚПК-нің 393-бабының үшінші бөлігіне сәйкес сот айыптау үкімін шығаруға құқылы емес.

Егер күмәндар қабылданған шаралармен жойылмаса, онда олар сотталушының пайдасына түсіндіріледі.

Дәлелдемелердің негізінде анықталды деп танылған және сол іс жүргізу актісінде (үкімде, қаулыда) көрсетілген мән-жайлар бір біріне қайшы келмеуге тиіс.

Ескерту. 26-тармаққа өзгеріс енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 31.03.2017 № 3 нормативтік қаулысымен (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі).

27. Апелляциялық сатыдағы сот өз бастамашылығымен немесе тараптардың өтінімі бойынша іске қатысы жоқ нанымсыз және жарамсыз дәлелдемелерді үкімнен алып тастауға құқылы.

Егер бірінші сатыдағы сот дәлелдемелер қатарынан материалдарды негізсіз алып тастап, оларды зерттемесе, онда істі апелляциялық қарау барысында сот аталған іс материалдарын жарамды дәлелдемелер деп тануға, оларды зерттеуге, бағалауға және ҚПК-нің 431-бабында көрсетілген шешімдердің бірін қабылдауға құқылы.

Апелляциялық сатыдағы сот қаулы шығару кезінде үкімде көрсетілмеген, бірақ бірінші сатыдағы сотта зерттелген іс жүзіндегі деректерді дәлелдемелер ретінде пайдалануға құқылы.

Ескерту. 27-тармаққа өзгерістер енгізілді - ҚР Жоғарғы Сотының 2010.06.25 N 11 (қолданысқа енгізілу тәртібін 2-т. қараңыз); 31.03.2017 № 3 (алғашқы ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі) нормативтік қаулыларымен.

28. Қазақстан Республикасы Конституциясының 4-бабына сәйкес, осы нормативтік қаулы қолданыстағы құқық құрамына қосылады, сондай-ақ жалпыға бірдей міндетті болып табылады және ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі.

Қазақстан Республикасы

Жоғарғы Сотының

Төрағасы

Қазақстан Республикасы

Жоғарғы Сотының судьясы,

жалпы отырыс хатшысы

© 2012. Қазақстан Республикасы Әділет министрлігінің «Қазақстан Республикасының Заңнама және құқықтық ақпарат институты» ШЖҚ РМК